

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

J. KEUNING — CULEMBORG

Hij is één van ons

**Doch thans zien we
nog niet, dat
hem alle dingen
onderworpen zijn; maar
we zien Jezus...
met heerlijkheid en eer
gekroond.**

(Hebr. 2:8,9)

Een mens is bestemd tot heerlijkheid en macht, tot aanzien en eer. Een mens is bestemd voor een onvoorstelbaar hoge positie. Een mens is er toe bestemd, heer over de wereld te zijn. Dat is maar niet, wat de mensen zelf over hun bestemming zeggen. Dat is wat God er over zegt. Lees daar Psalm 8 maar eens op na: God, die zo geweldig is heeft ons bijna goddelijk gemaakt. Met heerlijkheid en eer heeft Hij ons gekroond. Alle dingen heeft Hij onder onze voeten gelegd.

Dát is — zou je kunnen zeggen — het vaste punt, van waaruit de schrijver van deze brief gaat spreken over de feitelijkheid van onze situatie vandaag. De feitelijkheid ook van de omstandigheden, waarin de „Hebreeën“ verkeerden. Want dat is een situatie die — hoe dan ook — hierdoor gekenmerkt is, dat wij er nog niets van zien, dat ons alle dingen onderworpen zijn.

Nu, daar kunnen we het wel mee eens zijn. En vermoedelijk zijn we het dan ook wel eens met de tegenstelling, die nu gemaakt wordt: maar we zien Jezus, met heerlijkheid en eer gekroond. Dat is dus deze tegenstelling: wij zien er niets van dat ons alle dingen onderworpen zijn. Maar we „zien“ Jezus, en aan Hem zijn wel alle dingen onderworpen, want Hij is met heerlijkheid en eer gekroond.

Toch is dát de werkelijke tegen-

stelling niet. Er staat immers: wij zien nog niet dat hem alle dingen onderworpen zijn. Wie is dit „hem“? Is dat de mens? Zodat we echt zouden mogen lezen: we zien nog niet dat ons alle dingen onderworpen zijn? Nee, die „hem“ is Jezus. Want — dat is de gedachten gang van de man die hier aan het woord is — Psalm 8 sprak ook al over Jezus. Dat blijkt o.a. uit de manier waarop Psalm 8 hier wordt weergegeven. Er stond nl. in die Psalm: *gij hebt de mens een beetje beneden een goddelijk wezen gemaakt*. Maar de schrijver van deze brief leest (en daar was ook wel aanleiding voor): *ge hebt hem voor een korte tijd beneden de engelen gesteld*. En blijkens vers 9 staat dat duidelijk op Jezus.

De tegenstelling is dus deze: we zien nu nog niet dat aan Jezus alle dingen onderworpen zijn. Maar we zien Jezus (wel) met heerlijkheid en eer gekroond. Die heerlijkheid en eer van Jezus betekenen dus niet zonder meer hetzelfde als dat alle dingen aan Hem onderworpen zijn, als dat Hij alle macht heeft in de hemel en op de aarde. Van dat laatste zou ook moeilijk gezegd kunnen worden dat we het zien. Was het maar waar! Maar het is niet waar. Want wat is er nog een verzet tegen zijn heerschappij in deze wereld. Het gaat nog helemaal niet zoals God het wil. En zelfs nog buiten beschouwing gelaten wat Paulus in 1 Kor. 15:25-28 zegt, het is in elk geval niet waar, dat wij zien dat aan Jezus alle dingen onderworpen zijn.

Wat zien we dan wel? Dat Jezus met heerlijkheid en eer is gekroond. Maar zijn heerlijkheid en eer, dat is dan ook niet in de eerste plaats: zijn macht, zijn majesteit, zijn overweldigende kracht. Maar het is vooral: de heerlijkheid en de eer die ver-

bonden is aan Jezus' lijden (vanwege het lijden des doods, vs 9), aan zijn komen niet om gediend te worden, maar om te dienen. Die heerlijkheid en die eer heeft God Hem in zijn verhoging (opstanding en hemelvaart) gegeven. Die heerlijkheid en die eer heeft God Hem als een kroon op het hoofd gezet.

Jezus' verhoging, — dat wil niet allereerst zeggen dat God Hem vanwege zijn dienst, zijn lijden, beloond heeft met iets heel anders, met iets dath elemaal tegenovergesteld is aan zijn lijden, nl. macht en heerschappij. Maar in Jezus' verhoging heeft God zijn fiat gegeven aan die manier van leven die Jezus er op na hield. Toen heeft God het laten zien: zoals hij het deed, zo liefhebbend, zo dienend, zo voor anderen zelfs de ondergang acceptierend, — dát is pas leven. Dat is echt leven voor mensen. Als mensen zo leven, dan zijn ze heerlijk. Als mensen zo dienen, dan zijn ze tot hun bestemming gekomen. Als mensen zo zich geven, dan zijn ze met heerlijkheid en eer gekroond. Dan is hun kruis hun kroon.

We zien nog niet dat Jezus tot macht en heerschappij gekomen is. En is dat niet juist onze moeite, dat er van Jezus' koningschap nog niets te zien, niets te merken is? Maar wat we wel zien is dit: Hij is gestorven en begraven. Zó was Hij mens onder de mensen. Mens voor ons. Zo vol-uit mens als nog niemand geweest was. Mens om te dienen. En daarvan heeft God gezegd: zo is het goed. Zo beantwoord je aan mijn verwachtingen. Zo komt het geweldige van een mens aan de dag. Een mens die zo liefheeft, mens is voor de mensen, die is heerlijk, die heeft eer. Dat heeft God laten zien. Want Jezus is opgestaan en naar de hemel gevaren. God heeft Hem verhoogd.

God heeft deze Jezus verhoogd. Dat wil zeggen: straks zullen ook óns alle dingen onderworpen zijn. We mogen vandaag de laatsten zijn, we worden de eersten.

Het wil ook zeggen: we komen tot deze plaats langs een weg van lijden en ondergang. Deze weg van benauwdheid is juist DE weg naar de heerlijkheid.

Dat is allemaal waar. Maar het wil vooral zeggen: als we nu even op Jezus' manier, niet om gediend te worden maar om te dienen, dan is dat onze kroon. Dan leven we als mensen van God. Zoals God het bedoeld heeft. Echt waar; dit is de enige manier waarop mensen kunnen leven. Want: het is de enige manier waarop Jezus kan leven.

Rien Poortvliet heeft een prachtig boek getekend over het leven van Jezus. Misschien toch een beetje jammer van de verleden tijd in de titel: *Hij was één van ons*. Want dat Hij in alle dingen aan ons, mensen, gelijk geworden is, dat is ook vandaag nog waar.

We denken wel, dat Jezus' manier van leven nooit onze manier van leven kan zijn. Niet de manier waarop gewone mensen leven kunnen. En dus proberen we het op onze manier, onze on-menselijke manier. En Jezus dan? Ja, zeggen we, Jezus. Maar wat goed is voor Hem is nog niet goed voor ons. Wij zijn mensen. Is zijn heerlijkheid die van zijn dienst tot het uiterste? Maar wij zijn mensen.

Daarom juist. Juist omdat wij mensen zijn. Daarom kan het alleen op Jezus' manier. Zijn kruis is zijn kroon. Kijk maar: als gekruisigde is Hij verhoogd. En nóg heeft Hij heerlijkheid en eer als het Lam dat geslacht is. Dat Hij zó heerlijkheid en eer heeft, dat geeft aan het kruis van ons, mensen, een nieuwe, ongekende glans. Want met heerlijkheid en eer gekroond, is Hij één van ons. Niets menselijks is Hem vreemd. Opdat ook ons niets menselijks meer vreemd zou zijn.

Geliefden, schrijft de apostel Petrus, laat het lijden u niet bevreemden, alsof u iets vreemds overkomt. Integendeel verblijdt u, naarmate ge deel krijgt aan het lijden van Christus. Indien ge door de naam van Christus smaadt lijdt, zijt ge zalig, daar de Geest der heerlijkheid, de Geest van God, op u rust.

Hij, Jezus, is één van ons. Hij is ons gelijk geworden. Opdat wij gelijk zijn aan Hem, met heerlijkheid en eer gekroond.

Wijze van avondmaalsviering

Het „heilige” sacrament

In de loop der eeuwen zijn er blijkbaar een aantal stilzwijgende afspraken gemaakt inzake de sacramenten. Zo spreken bijv. zowel onze Belijdenis des Geloofs als de formulieren van de *heilige* doop en het *heilig* avondmaal. Het avondmaalsformulier, in het voorbijgaan, noemt in de aanhef ook de *heilige* apostel Paulus. Een en ander kon er wel eens aan hebben meegewerkt dat de sacramenten in een aparte geur van heiligheid kwamen te staan, een sacraal karakter kregen. Dat geldt, voor ons gevoel, overigens meer van het avondmaal dan van de doop.

Misschien speelt in dat geheel ook een rol de centrale plaats die het sacrament in de rooms-katholieke kerk heeft. Niet de preekstoel maar het altaar (met offer en priester) staat letterlijk en figuurlijk centraal.

Hier en daar probeert men ook onder ons dat al te zware accent op het sacrament wat lichter te maken. Bij voorbeeld door zonder meer te spreken van „het avondmaal” of liever nog van „de maaltijd des Heren”. Het zou in dat geval nog simpeler klinken als men zei: maaltijd van de Heer. Het moet langzamerhand bekend zijn dat het griekse woord voor „heer” ook in het Nieuwe Testament gelijkelijk gebruikt wordt voor de man die slaven heeft en als titel voor Jezus: onze Heer.

Oud gebruik

Uit „Het Gereformeerde Kerkboek” van de hand van prof. P. Biesterveld en uitgegeven in 1903 nemen we de eerste zinnen van het hoofdstuk „Het avondmaalsformulier” over — in gemoderniseerde spelling. Die eerste zinnen luiden zo:

„Het Avondmaal (hoofdletter! P.) werd in de apostolische tijd gevierd in de huizen van de gemeente bij de gewone maaltijd. Wanneer de eigenlijke avondmaalshandelingen plaats greep is niet met zekerheid aan te geven. Waarschijnlijk aan het begin van de gemeenschappelijke maaltijd. Zo was het althans in de tweede eeuw. Later werd het een deel van de godsdienstoefening in de kerken.”

Zo te horen ging het dus in het begin maar heel gewoontjes toe. En ik dacht: terecht. Daarmee bedoel ik geen pleidooi te houden voor een terugkeer, onder normale omstandigheden, naar het soms

Kerkelijk Leven

nogal verheerlijkte ideaal van „de eerste christengemeenten”. Ik heb er alle begrip voor dat het avondmaal later een deel werd van de godsdienstoefening in de kerken. Ook voor het feit dat kerkgebouwen de vervanging werden voor de „huizen” als plaats van samenkomen voor de gemeente. En ook dat de godsdienstoefening min of meer gestyleerd werd in een vorm, die wij meestal liturgie noemen. Het zou dwaas zijn de klok tweeduizend jaar terug te draaien en dan alleen als het om de samenkomen van de gemeente gaat: verder leven we toch ook echt als mensen van de twintigste eeuw?

Sober — ook plechtstatig ?

Vergeleken met de rooms-katholieke gebruiken kan men onze avondmaalsviering sober noemen. Sober, maar misschien wel erg plechtstatig, zoals veel in onze eredienst. Kunt u zich een avondmaalsviering (!) voorstellen zonder de gewijde stilte van een zwijgende gemeente?

Ik wel. Het deed weldadig en ontspannend aan toen een gemeente die bij het plaatsnemen aan de tafel mij opgewekt begroette met een „goeden morgen dominee”. Dat hoort niet? Maar hoe stelt u zich de instelling van het avondmaal voor? Jezus en zijn discipelen waren bezig pascha te vieren. Dacht u — er waren achtereenvolgens tenminste vier bekervin die gedronken werden — dat dit in doodse stilte verliep? In al die joodse huizen? Men „lag aan”, men at en dronk, men praatte met elkaar — kent u Joden die niet praten? Het evangelie werd verteld (Deut. 6: 20-25). En de lofzang, Ps. 113-118, werd gezongen (Mt. 26: 30). Verheugt niet de wijn het hart? En noopt het evangelie der bevrijding niet tot een lofzang? Zal men — ik gebruik deze keer de Statenvertaaling maar eens — zijn vierdagen niet vieren? Het gaat toch om een feest? Een feest van bevrijding en verlossing veruitgaande boven de uittocht uit Egypte? De maaltijd van de Heer is toch ook een vooruitgrijpen op de bruiloft van het Lam? Het (korte) formulier van de Chr. Geref. Kerken eindigt niet voor niets met deze pas-

Pastorale notities

De Geest verheerlijkte Christus

Alvorens de Heiland van zijn leerlingen hier op aarde afstand nam, had Hij van de heilige Geest die komen zou getuigd: „Die zal mij verheerlijken, want Hij zal het uit het mijne nemen en het jullie verkondigen”.

Alle werkzaamheid van de Geest zou in dienst staan van de volheid van Christus.

Het was God, die door zijn Geest de Heiland tot zijn middelaarstaak had bekwaamd; Hem heilig deed ontvangen worden in de moederschoot van Maria. Hem zalfde met de wijsheid; Hem sterkte in zijn lijden; Hem deed triomferen over de machten der duisternis; Hem ten hemel deed varen, zodat de volheid van de Geest nu op Hem rust.

Die Geest neemt nu alles uit Christus om het ons te verkondigen. Sedert zijn uitstorting op de Pinksterdag in de Jeruzalemse gemeente, doet onze verhoogde Heer in de hemel de verkondiging van het evangelie in ambtelijke bediening uitgaan.

Die bediening des Geestes ging met name in de apostolische tijd met grote wonderen en tekenen gepaard. Duivelen werden uitgeworpen, zieken genezen, doden

opgewekt. Zodat de Geest van Christus het Woord groeien deed en het Evangelie heel die oude Romeinse wereld gekerstend heeft. Die Geest is het, die ook nu nog Christus kostbaar maakt voor de harten van allen, die in Hem gaan geloven. Hij opent de harten, dat wij de Heer Jezus lief krijgen en belangstelling krijgen voor de boodschap van het Evangelie. Hij past het heilswerk van Christus toe. Hij werkt het geloof in onze harten uit. Hij doet ons toenemen in de genade en kennis van Christus, zodat wij alle zaligheid in Hem zoeken; zijn smaadheid willen dragen en ons leven Hem toewijden. Ja, door de Geest wordt Christus ons alles. Dat onze kindertjes naar Jezus naam gaan luisteren; onze jongens en meisjes bij het opgroeien wel in, maar niet van de wereld willen zijn, maar lust hebben om ook met elkaar te onderzoeken en te bespreken dat we in onze gemeentelijke samenkomsten, klein en groot Gods lof en de eer van Christus mogen zingen, — het is alles vrucht van de levendmakende, wederbarende, vernieuwende, vrijmakende, Christus-verheerlijkende heilige Geest, die ons reeds in het uur van onze Doop kwam verzegelen, wat wij in Christus hebben: de afwassing van onze zonden en de dagelijkse vernieuwing van ons leven.

B. Telder, Bilthoven

sage: „Met groot verlangen mogen wij samen aan het Avondmaal uitzien naar de wederkomst van onze Heiland, Die ons genodigd heeft tot het bruiloftsmaal van het Lam. Dan zal Hij met ons de vrucht van de wijnstok nieuw drinken in het Koninkrijk van zijn Vader.”

Gedenken, geloven — loven !

Verdraagt deze vreugde zich dan wel met het „gedenkt en gelooft dat mijn lichaam, verbroken —, mijn bloed vergoten is tot een volkomen verzoening van al uw zonden? Staat met name dat „gedenken” de uiting van vreugde niet in de weg? Roept dat „gedenken” niet om plechtige stilte?

Laten we vaststellen dat het bij een avondmaalsviering niet gaat om een dodenherdenking met twee minuten stilte: Jezus leeft!

Bovendien is „gedenken” in het bijbels spraakgebruik niet hetzelfde als „denken over” of „terugdenken aan” en dan nog in stilte. Wie zijn verjaardag of zilveren bruiloft viert, „gedenkt” zijn geboorte- of trouwdag. En nodigt familie en vrienden om feest te vieren. Feesten die onder Israël een week kunnen duren. Feesten, om te gedenken. Als Israël — in Psam 77 — in overweging neemt

of God vergeet genadig te zijn (vs 10), wordt daartegen aangevoerd: ik zal de daden des HEREN gedenken, ja ik wil gedenken uw wonderen van ouds — en dan volgt een loflied op de verlossing uit Egypte. Israël zingt en het behaagt onze God te troonen op de lofzangen Israëls (Ps. 22: 4).

Geldt tijdens de avondmaalsviering alleen „U komt stilheid toe” en niet „een lofzang, o God in Sion” (Ps. 65: 2)? In het oude avondmaalsformulier staat een liturgische aanwijzing: terwijl men communiceert, zal men stichtelijk zingen, of sommige kapittelen lezen, ter gedachtenis des lijdens van Christus dienende, als Jer. 53, Joh. 6, 13, 14, 15, 16, 17, 18 of dergelijke. Persoonlijk vind ik doelstelling en keus van deze kapittelen te eenzijdig. Maar wat is er tegen als de gemeente, voorzover niet aan de avondmaalsstafel, de stilte tijdens het rondgaan van het brood vult met een lofzang? En als de voorganger tijdens het rondgaan van de beker met wijn het evangelie met al zijn facetten verkondigt tot eer van God en tot troost van heel zijn gemeente? Ik ben niet bang voor stilte. Maar ook niet voor het loflied der gemeente tijdens de avondmaalsviering!

Dialog christenen en marxisten

enkele oriëntatiepunten voor een open gesprek (1)

Inleiding

Hoewel men wel spreekt over de verhouding *christendom—marxisme*, verdient het aanbeveling over *christenen* en *marxisten* te spreken; het gaat immers altijd om concrete mensen die elkaar ontmoeten en met elkaar in gesprek raken. Spreken over christenen en marxisten betekent natuurlijk wel, dat het gaat om mensen die tot bepaalde levens- en wereldbeschouwelijke stromingen behoren. Zelden komen representanten van deze twee stromingen met elkaar tot een echt gesprek. Bij hun achterban zouden ze spoedig als 'verdacht' te boek staan. Er is moed en een open houding nodig om een echte dialoog met andersdenkenden aan te gaan.

Het lijkt niet waarschijnlijk, dat het marxisme een snel voorbijgaand verschijnsel is. Het is zelfs te verwachten dat wij er de komende decennia in toenemende mate en intensiteit mee te maken zullen hebben. De volgende redenen zijn hiervoor te noemen:

1. Rusland, China en Oosteuropese landen worden leninistisch-marxistisch geregeerd. Dit betekent, dat $\frac{1}{3}$ van de wereldbevolking (1,3 miljard mensen) onder een marxistisch regime leeft.
2. In veel gedekolonialiseerde landen in de derde wereld neemt de invloed van het marxisme toe.
3. De communistische partijen in Frankrijk en Italië groeien de laatste jaren aanzienlijk.
4. In de hele westerse wereld, vooral aan universiteiten en sociale academies en binnen vakbonden, is een groeiende belangstelling voor het marxisme.

De christenheid kampt met ontkerstening en secularisatie; zij verliest terrein.

Het marxisme is in opmars. Het pretendeert voor de oplossing van belangrijke maatschappelijke, economische en politieke problemen van deze tijd een „universele sleutel” te bezitten. Op wetenschappelijke wijze pretendeert het inzicht in deze problemen te geven en uitzicht op een betere samenleving.

Mijn bedoeling is in dit artikel enkele punten van de marxistische en de christelijke visie op mens en samenleving te bespreken. Ik zal tevens enkele essentiële punten van verschil en overeenkomst aan de orde stellen, die in de dialoog tussen christenen en marxisten onontkoombaar zijn.

Ten eerste wordt vergelijkenderwijs gesproken over het 2000 jaar

oude christendom en het ruim 100 jaar oude marxisme.

Ten tweede worden enkele belangrijke punten uit het marxisme besproken (arbeid, godsdienst); vervolgens wordt het *neomarxisme* zeer kort en globaal geschetst.

Ten derde worden essentiële gesprekspunten genoemd voor marxisten en christenen.

Ten vierde vragen enkele kerngedachten van het christendom over de samenleving onze aandacht.

Een oud christendom, een jong marxisme

Leven in de *twintigste* eeuw betekent dat wij in een *oude* cultuur leven. Wij hebben bijna 2000-jarig christendom achter de rug. De westerse wereld werd ooit eens 'gechristianiseerd'. Men kan vragen of deze christianisering wel zo diep geweest is en of het in veel gevallen niet slechts uiterlijk geweest is. In elk geval kreeg de christelijke kerk in de loop der eeuwen een bevoorrechte positie. Met het ouder worden van onze westerse cultuur is ook het christendom ouder geworden. Wat eens de dynamische en levensvernieuwende kracht van de christelijke religie was, is in belangrijke mate tot traditie versterd. Centrale begrippen uit de christelijke religie hebben voor velen hun levende betekenis verloren. Die betekenis is tenminste in belangrijke mate versleten:

- christenen zijn mede schuldig aan de ontwikkeling van de westerse cultuur en aan de crisisverschijnselen waarmee wij in onze samenleving geconfronteerd worden. Deze confrontatie brengt velen er toe het christelijk geloof overboord te zetten. Zij ervaren dit

geloof niet meer als vernieuwend voor de samenleving. Vorige generaties wekten de indruk dat zij min of meer duidelijk wisten wat geboden en verboden was; de generaties in deze eeuw worden in toenemende mate door het tegendeel gekenmerkt;

- door welke motieven en idealen wordt de westerse mens, worden de christenen in onze tijd bezielde? Hebben ze iets origineels te zeggen over de meest wezenlijke zaken van het leven?
- wij zijn ons allen bewust van de crisisverschijnselen die de westerse cultuur kenmerken; een vooruitgangsgeloof wordt in de westerse wereld steeds minder gevonden. Maar is er iets voor in de plaats gekomen?
- wij teren op en verteren de materiële welvaart van ons werelddeel en we veroorloven ons te experimenteren aan de „randen” van het leven: het onderzoek naar de genen, abortus en euthanasie. Omdat de vragen naar de zin van het leven, de strijd om het bestaan en de richting van ons leven en van onze samenleving niet meer essentieel zijn?
- er is behoefte aan verandering. Het honderd jaar oude, dus nog betrekkelijk jonge en strijdvaardige marxisme is in opmars. Het oude christendom, mede schuldig aan vele problemen in onze tijd, verkeert in een identiteitscrisis; streven sommige christenen naar een aanpassing aan modestromingen in deze tijd, bang de boot te missen, anderen zoeken onder de „as” van de traditie naar het vuur, het eigene van de christelijke religie dat hen in het praktische leven kracht moet geven.

Is het lot van elke geestesstrooming, dat zij na verloop van tijd gewikkeld raakt in een strijd om haar identiteit? Een strijd die niet alleen behoort voort te komen uit een gebrek aan overtuiging, maar ook en vooral uit een onduidelijke en eensgezinde wijze waarop de overtuiging in het praktische handelen gestalte krijgt. Blijkt dit probleem ook uit de verschillende richtingen die tegenwoordig in het marxisme bestaan, variërende van een militant leninistisch-marxisme tot een revisionistisch socialisme met een menselijk gezicht?

Ik sprak over een oud geworden cultuur, waarin de oorspronkelijke dynamiek van het geloof in veel opzichten is versterd tot traditie of is verdwenen. Velen dienen zich in zo'n situatie aan om de weg te wijzen. In de vorige eeuw was Karl Marx een van hen. Zijn kritiek richtte zich scherp en terecht op crisisverschijnselen in de westerse samenleving, die niet incidenteel maar structureel waren. Peilde Marx de crisis op de

juiste wijze en toereikend? Welke diagnose stellen de verschillende neo-marxisten vandaag? Welke alternatieven staan hen voor ogen?

Arbeid bij Marx

In de filosofie van Marx staat de *arbeid* centraal. In de arbeid antwoordt de mens op de vraag naar zijn relatie tot de natuur. Hij is afhankelijk van de natuur en wil de natuur beheersen ten einde die afhankelijkheid te overwinnen. In de arbeid geeft hij vorm aan de natuur en realiseert hij zichzelf. Door de natuur en in zijn eigen bestaan.

Onderscheiden van het dier, dat ten behoeve van directe behoeften „produceert”, heeft de mens het vermogen de natuur aan zich te onderwerpen. Het „bemiddelingsproces” tussen de mens en de natuur is de arbeid. In de arbeid komt het typische van zijn mens-zijn tot ontsluiting.

De afhankelijkheid van de natuur die onvrijheid inhoudt en dus de oorsprong van het kwaad is in het leven van de mens, moet weggerukt worden. In de arbeid behoort de mens zijn vrijheid en creativiteit, het typische, het edele van zijn mens-zijn te realiseren en zich met de natuur te verzoenen.

Arbeid adelt.

Adeldom verplicht... Dat betekent dat de adel van het mens-zijn niet 'versjacherd' mag worden. Marx zag, dat in Duitsland en Engeland van zijn tijd en in andere samenlevingen het tegendeel het geval was. In feite bleek de arbeid niet door vrijheid, creativiteit en zelfexpressie gekenmerkt te worden. Ze was een kwestie van noodzaak; ze werd met moeite verricht. In plaats van levensvreugde, bracht ze pijn. Arbeid werd gekocht voor een laag loontje.

De adel van de mens werd tot koopwaar. De arbeider werd daardoor niet naar de waarde van zijn mens-zijn, maar als een ding bejegend.

De conclusie uit het bovenstaande is dat de arbeider zich in een situatie van *vervreemding* bevindt.

1. Hij vervreemd van *zichzelf*, van het eigene van het mens-zijn.
2. Hij vervreemd van de *produkten* van zijn werk: voortgaande arbeidsverdeling noodzaakt hem tot het verrichten van deeltaken; het eindprodukt valt buiten zijn directe verantwoordelijkheid. Hier komt bij, dat het *produkt van zijn arbeid* slechts in geld uitgedrukt wordt. M.a.w. het produkt van zijn „adel” wordt op materiële wijze tot uitdrukking gebracht.
3. Zijn arbeid heeft niet het karakter van beheersing van de natuur en het zichzelf daarin realiseren. De arbeider leeft met vele andere proletariërs en

hun kroost (proles) in krottenwijken; hij vervreemdt van de natuur.

4. Ook vervreemdt hij van zijn medemens. Er zijn slechts weinige kapitaalbezitters in vergelijking met de talloze arbeiders. In twee klassen staan ze tegenover elkaar. Als klassen voeren ze strijd.

Marx heeft niet aan de kapitalisten als mensen de oorlog verklaard. Wel aan de onrechtvaardige toestanden in de Duitse en Engelse samenleving. Ook de kapitalist lijdt aan het demonische systeem van de kapitalistische samenleving. Ook hij vervreemdt van zichzelf, omdat hij zich uitlevert aan het geld als een god. Hij verliest daardoor zijn menselijkheid omdat hij de mede-

mensen als in geldwaarde uit te drukken dingen ziet.

Geld is de god van de kapitalistische samenleving, tevens de afgod. Geld heeft volgens Marx iets van „de almachtige”: vreugde en liefde, geleerdheid en schoonheid, alles meent men met geld te kunnen verwerven. Hieruit blijkt tevens het afgodische, het demonische: het hele leven lijdt onder deze prostitutie — alsof alles voor geld inwisselbaar is.

Aan Marx' toekomstbeeld van de samenleving zullen we geen aandacht besteden, ten einde de aandacht niet af te leiden van de hoofdzaak: kritiek op de samenlevingsverhoudingen die de mens vernederen en verachten; die samenleving moet omver worden geworpen — de mensen moeten zich bevrijden.

C. VEENHOF — KAMPEN

Wat nu!

Wie als christen bewogen meeleft met wat er in ons volk gist en gebeurt blijft over de verkiezingen en wat daarop volgde nadenken. En als het hem om het ware welzijn van ons volk is te doen vraagt hij zich met zorg af wat de toekomst brengen zal. Ik moge in verband daarmee enkele opmerkingen maken.

★ ★ ★

En dan wel in de eerste plaats deze dat de tijd waarin een radicaal christelijke politiek een dominerende factor in het volksleven vormde naar de mens gesproken voor goed voorbij is. De fatale „doorbraakideologie”, volgens welke politiek een puur zakelijke aangelegenheid is, en dus een christelijke politiek als 'n onmogelijkheid moet worden beschouwd, heeft in de protestantse wereld zijn tienduizenden verslagen. Die „doorbraak” is één — en dan een van de belangrijkste en meest desastreuze — facetten van de sekularisatie, de ontchristelijking en ontkerkelijkheid van ons volk.

In de rooms-katholieke wereld voltrok zich een soortgelijke ontwikkeling, of, beter gezegd: een soortgelijke ontbinding. Kort na de wereldoorlog was het „kerkelijk gezag” geconcretiseerd in het bekenide „mandement van de (toenmalige) bisschoppen”, nog in staat de „bemide gelovigen” binnen de KVP te houden en de vakverenigingen een authentiek rooms-katholiek karakter te verlenen. Maar ook deze stand van zaken is radicaal veranderd. Nergens boekte de materialistische

politieke propaganda van de PvdA zulke successen als in het Zuiden.

Indertijd vroeg Godfried Bomans zich met zorg af waarmee het vacuum dat door allerlei „nieuwe” theologieën en filosofieën — speciaal door de marxistisch-geïnfiltreerde — in de rooms-katholieke wereld ontstond, zou worden gevuld.

Door de jongste verkiezingen werd het antwoord op die vraag gegeven!

Men bedenke daarbij vooral dat de rooms-katholieke vakbeweging een federatie aanging met het NVV! En dat de rooms-katholieke werkgeversvereniging hetzelfde deed met de („liberale”) algemene. Is het dan een wonder dat het aantal rooms-katholieken die onverschillig zijn voor een christelijke politiek bij duizenden terugloopt en voormalige KVP-ers naar „links” — naar de PvdA — of naar „rechts” — naar de VVD — afzwaaien?

Deze verandering van politieke partijkeuze valt een rooms-katholiek ook niet zo moeilijk. Er wordt in de rooms-katholieke theologie namelijk nog altijd een scherp onderscheid gemaakt tussen de „natuur” en de „genade”. De „onderbouw” van het menselijke leven waartoe ook de staat en de politiek behoort is de „natuur” en die is niet radikaal bedorven en bij alle mensen gelijk. Daarom kan daarbij zonder enig bezwaar met alle soorten van „humanisten” worden samengewerkt. Er waren dan ook veel roomsen geporteerd voor een z.g. „open” partij! Dat is op rooms standpunt ook „principiële” goed mogelijk!

★ ★ ★

Van enorm grote betekenis zullen met het oog op de toekomst vooral zijn de opstelling en de ontwikkeling van het CDA.

Men weet het: direct na de verkiezing is daarin reeds een onaangename situatie ontstaan ten

gevolge van de moeilijkheden in de fractie van de CDA-kamerleden. Dat is een onheilspellend begin en voorteken! Vooral nu Den Uyl kabinetsformateur is geworden.

De grote vraag is: wat is de eigenlijke, de diepste oorzaak van dit conflict dat onmiddellijk zijn repercussies had onder de christen-democraten?

Gaat het om een strijd om de macht, om persoonlijke rivaliteiten, om politieke controversen? Is het mogelijk om ondanks de spanningen die ontstaan zijn een principiële eenheid te bewaren en ook in de praktische politiek tot eenheid van handelen te komen? Het is voor de taxatie van deze gevaarlijke situatie goed te letten op het verleden.

Reeds door Groen van Prinsterer, en in navolging van hem door Kuiper, werd er op gewezen dat er in het politieke bedrijf in ons land een „antithese” bestaat.

Die hebben deze staatslieden niet „gemaakt”, laat staan verscherpt! Nee, die hebben zij geconstateerd. Die was er zonder meer. Die werd bovendien óók door hun politieke tegenstanders zonder enige reserve erkend.¹⁾

Laat ik om dat te bewijzen een paar uitspraken van twee kopstukken van de liberalen citeren.

Het eerste is er een van prof. Cort van der Linden, de staatsman die tijdens de eerste wereldoorlog minister-president is geweest. Hij schreef in zijn bekend geschrift over de richting en het beleid van de liberale partij dit openhartige woord: „Naar liberale beginselen heerst de rede oppermachtig. De deze scheuringen ontstane nieuwclericalen (dat zijn zij die een christelijke politiek voorstaan - C.V.) daarentegen handhaven voorrechten, welke elders hun bron hebben dan in de uitspraken van het verstand, kennen gezag toe aan bevelen, welke vreemd zijn aan de rede. De liberalen kunnen voorrechten en gezag (!!!) slechts aannemen, omdat het nut begrepen wordt. De liberale partij op het vaste land van Europa is voortgekomen uit de Franse revolutie.”

Zo schreef Cort van der Linden. En een andere eidende liberale politicus, Mr. S. van Houten, verklaarde: „Wij erkennen nóch een openbaring als kenbron van waarheid en recht, nóch het gezag van enig kerkelijk orgaan; ons staat slechts de rede ten dienste, bij wier licht wij uitgingen van de volkswil in het heden en die we in het verleden waarnemen, haar vermoedelijke gevolgen overzien, geluk en welvaart trachten te be-

1) Het is een pertinente onwaarheid dat Kuiper met zijn spreken over de antithese ons volk wilde opdelen in christenen en paganisten! Het ging er hem in het spreken over de antithese in de politiek alleen om tot uitdrukking te brengen dat men daarbij wilde uitgaan van een openbaring van God óf van de menselijke rede.

vorderen en leed af te wenden.” Zo spraken liberalen.

En socialisten van allerlei slag verklaarden en verklaren hetzelfde. Al zoeken zij het geluk en de welvaart op een geheel andere wijze te bevorderen dan de liberalen. En bij Marx en bij Lenin kan men lofzangen lezen op de Franse revolutie als de allesbeheersende impuls en leidster van hun politieke, economische en sociale activiteiten.

Tegenover het streven van deze liberalen en socialisten hief Groen, en, in navolging van hem, ook Kuiper, de leus aan: „Tegen de Revolutie het Evangelie.”

★ ★ ★

Maar hierbij moet nog wat gezegd worden. En wel dit: in alle partijen, zowel in de „rechtse” als in de „linkse” was er altijd onderscheid, soms zelfs wel een tegenstelling tussen een — om die feitelijk inhoudloze termen te gebruiken — „conservatieve” en „progressieve” vleugel.²⁾

Dat was b.v. in sterke mate het geval in de A.R. partij van de vorige eeuw. Kuiper sprak met het oog daarop van de „droite” en „gauche”.³⁾ Onder andere ten gevolge van de spanning tussen die beide kwam het zelfs in 1894 tot scheuring in de A.R. partij. Die ging toen uiteen in „antirevolutionairen” en „christelijk-historischen”. In de liberale partij kwam het tot de scheuring tussen „oud-” en „nieuw-liberalen” en de „vrijzinnig-democraten”. En de socialistische partij viel uiteen in de SDAP en de SDP (de kommunisten).

Maar ook in de ten gevolge van we partijen deed zich opnieuw steeds weer de spanning tussen de „droite” en „gauche” vleugels voor.

Nog vers in ons geheugen ligt de herinnering aan de pijnlijke botsing tussen Biesheuvel met de zijnen en Aantjes-Boersma met hun geestverwanten. Een botsing die bij de ellendige kabinetsformatie van voor vier jaar een zo beschamende rol heeft gespeeld.

De situatie is thans zó dat — om maar een zachte term te gebruiken — deze „nuances”, met de christelijk-historischen nu in het CDA zijn verenigd. En daarbij zijn ook nog de Rooms-katholieken gekomen onder wie ook lang niet alles één pot nat is en die een

2) Die termen „conservatief” en „progressief” zijn in feite zinledig. Want ze zeggen niets over uitgangspunt en doel van het zo gekwalificeerde politieke handelen. De „progressieven” van nu zijn extreem „conservatief” als het gaat om behoud van verkregen rechten en voorrechten! En de „conservatieven” werken ook met kracht aan vooruitgang, zij het in een andere richting en met een ander doel dan de zgn. „progressieven”.

3) Deze franse woorden betekenen ook niets anders dan „rechts” en „links”. Kuiper gebruikte ze om verwarring met termen „rechts” en „links” in de eerstgenoemde betekenis te voorkomen.

geheel andere achtergrond hebben dan de reformatorisch-gezinden.

De grote, en voor het voortbestaan van het CDA beslissende vraag is nu: zal de zo zeer geroemde „evangelische inspiratie” die als het fundament, de stimulans, het richtsnoer van het CDA is gepropageerd zo sterk, zo saambindend zijn dat ze de onderlinge reëel bestaande verschillen kan overwinnen?

Het conflict in de Kamerfractie is een somber voorteken!

En men kan er zeker van zijn dat de uitgekookte politicus Den Uyl bij de komende kabinetsformatie alles in het werk zal stellen om vooral ook dáárbij en dáárdoor zijn ideaal te verwerkelijken, namelijk het opsplitsen van het kiezersvolk van Nederland in één „progressieve” en één „conservatieve” partij. Met het oog daarop zal hij zeker zijn uiterste best doen het CDA te laten ontploffen. Dat is immers, zoals hij herhaaldelijk zei, in zijn huidige samenstelling een „onduidelijke” partij.

Zal het CDA de komende krachtproef eensgezind, principieel en voornamelijk doorstaan?

braak van de westelijke cultuur in de richting van het moderne kapitalisme. Het kapitalisme wordt dan omschreven als (tevens de moeilijkste omschrijving die ik in het boek ben tegengekomen), die samenlevingsstructuur, waarin zowel de rechtsorde, als de heersende moraal, als de organisatie van het sociaal-economische leven een onverkorte doortocht toestaan van de krachten van economische groei en technische ontwikkeling, en waarbij de vrije mededinging tussen de op basis van kapitaalrendement georganiseerde produktie-huishoudingen zorg draagt voor de noodzakelijke economisch-technologische selectie.

Dit kapitalisme komt niet op zonder weerstand en tegenslag. Is het beginnend in de vorige eeuw het communisme dat zich verzet tegen allerlei vormen van onmenselijkheid die hiervan het gevolg zijn, in deze eeuw zijn het met name enkele crisisverschijnselen — zoals het opraken van grondstoffen, inflatie, werkloosheid en milieuaantastingen — die knagen aan de wortel van het kapitalisme.

De schrijver wijst er op, dat in een tijdsbestek van enkele eeuwen de westerse samenleving er is komen uit te zien als een „tunnelsamenleving”. Deze term geeft aan dat alles, — mensen, instituties, normen en gedragingen — dienst moet doen om zo snel en geruisloos mogelijk te vorderen in de richting van het lichtende einde van de tunnel. Want dáár, zo is de idee, zijn grotere economische, technische en wetenschappelijke resultaten te bereiken.

Goudzwaard pleit daarentegen voor het ontsluiten van de samenleving. Instituten en samenlevingsvormen dienen weer de kans te krijgen zich overeenkomstig hun eigen verantwoordelijkheid te ontplooiën. Normen van recht en ethiek moeten hun oorspronkelijke gelding herkrijgen; niet langer in onderworpenheid aan de vooruitgangsidee. Dit betekent ook het doorbreken van de nog zo breed aanwezige materialistische geluksopvatting in het westen. Op basis van de erkenning van een gemeenschappelijke schuld van christenen en niet-christenen, dient gewerkt te worden aan nieuwe levensperspectieven. Voor christenen geldt, dat zij zich hierbij gewonnen geven aan de vernieuwende Geest van het Evangelie.

Voor bedrijven betekent dit, dat zij zich dienen te richten op wat gewenst is uit sociaal-ethische en rechtvaardigheids-overwegingen. Het is per sé niet de bedoeling van de schrijver om de afweging van belangen binnen de onderneming door de overheid te laten overnemen. Wel zou de overheid zekere prikkels kunnen geven aan de ondernemersleiding om een verantwoord rentmeesterschap in praktijk te brengen.

Goudzwaard verklaart de oorlog aan de vanzelfsprekendheid van een steeds voortgaande vergroting van de materiële goederenproduktie. Jezus' waarschuwen de woorden tegen het verzamelen van schatten op aarde worden hierbij aangehaald. Matiging in de inkomens- en bestedingssfeer behoort dan ook tot de gevolgen van dit uitgangspunt. Een en ander betekent verder, dat de techniek meer dan nu het geval is, ingeschakeld moet worden om de zin van het werk te verrijken. Dit alles houdt niet in, dat een proces van ontsluiting van de samenleving slechts op grootschalige wijze zou kunnen starten. Juist een bescheiden aanvang, zo hier en daar, zal, volgens de verwachtingen van de schrijver, doorwerken in de totale samenlevingsorde. De bedoeling van Goudzwaard is niet geweest een beeld te schetsen van een samenleving waarin het ontsluitingsproces reeds een einde heeft gevonden. Het

In memoriam M. Kats

Me. grote ontroering zullen de velen die hem kenden het bericht hebben ontvangen dat onze broeder Kats plotseling van ons is heengegaan. Met name zal dat bij de diakenen het geval zijn geweest. Nog pas enkele weken geleden leidde hij op voortreffelijke wijze in Kampen hun conferentie. En nu is hij uit hun kring opeens weggerukt. Kats was op financieel-economische gebied een zeer bewaamde man. Tot voor enkele jaren was hij o.a. procuratierhouder bij de Rotterdamse Lloyd. En daarnaast zeer actief in allerlei onderwijs op sociaal-economisch gebied. Maar bovenal besteedde hij zijn krachten aan de diakonale arbeid van verschillende aard. Jarenlang was hij een toegewijde penningmeester van de — „oude” en „nieuwe” — Kinderbescherming. Vooral in de crisistijd daarvan was zijn inzet van onschatbare waarde. Met alle kracht gaf hij zich ook aan de opbouw van de Gereformeerde Academie. En toen Veenkamp om gezondheidsredenen zijn veeljarig voorzitterschap van de Diakonale Conferentie moest opgeven sprak het bijna als vanzelf dat Kats hem opvolgde. Tijdens de laatste conferentie heb ik hem met zorg aangezien. Hij was de oude niet meer al merkte men dat van zijn leiding niet. Ik zie hem nog na afloop van de conferentie met zijn vrouw naar het station gaan — een oude man! Nu heeft hij rusteloze werker de Rust gevonden en geniet met zijn medebroeders en -strijders Veenkamp, Krol en Dik de eeuwige sabbathsvreugde in het Vaderhuis. Onze hartelijke deelneming gaat uit naar Mevrouw Kats met wie onze broeder zo innig verbonden was: naar haar en haar kinderen. God zegene en trooste hen.

C.V.

Boek-besprekingen

Prof. dr B. Goudzwaard,
Kapitalisme en vooruitgang.
Ondertitel: een eigentijdse maatschappijkritiek.

Een boek dat het lezen meer dan waard is! De schrijver heeft een duidelijke stijl en heeft een studie doen verschijnen, die beslist niet alleen voor economen toegankelijk is. Het vermoeden bestaat dat dit boek al hevig bestudeerd wordt. Naar verluidt heeft ook de minister-president in zijn spaarzame vrije uurtjes het jongste boek van Goudzwaard reeds gelezen. Overigens zullen er in onze kring wel mensen zijn die de werkbrauwen fronsen, indien ze vernemen dat Den Uyl blijkens diens uitspraken in de Eerste Kamer en in enkele recente interviews met instemming enige in dit boek gelanceerde ideeën en uitgangspunten heeft begroet. Velen zien Goudzwaard als één van de ideologen van het CDA. Nogal eens wordt de schrijver getypeerd als een zwartkijker en iemand die ons westers economisch systeem niet zo ziet zitten. In het onderstaande volgt een korte schets van het boek.

Allereerst wordt in het boek een overzicht gegeven van de relatie mens en samenleving vanaf de middeleeuwen tot heden, waarbij de middeleeuwse mens wordt afgeschilderd als een die geen veranderingen wil en de mens in de twintigste eeuw daarentegen als een die doordrenkt is van de vooruitgangsidee. Dit laatste moet dan vooral verklaard worden vanuit de gedachtenwereld van Renaissance en Verlichting. In de loop van enkele eeuwen heeft de mens enige geestelijke barrières weggenomen, hetgeen geleid heeft tot de definitieve door-

is integendeel de opzet van het boek om de mogelijkheden te laten zien om in eigen omgeving een begin te maken met dit proces. Daarbij is bewust voorbij gegaan aan een aantal complicaties die zich kunnen voordoen.

Ondanks het feit, dat vele bladzijden gewijd zijn aan allerlei historische ontwikkelingen, aarzel ik beslist niet dit boek een ieder aan te bevelen. Temeer niet, daar de hierin besproken problemen ons allen raken. Niet alleen dus een verrijking van Uw boekenkast, maar vooral ook een bron van bezinning.

A. L. Bennen, Leeuwarden

—o—

Dr Sibbele Krikke,
Veranderd levensbesef en liturgie

Het hier te bespreken proefschrift valt in drie delen uiteen. Achtereenvolgens worden in het boek de oorzaken behandeld van de massale onkerkelijkheid in Nederland en elders in Europa in de twintigste eeuw; nagegaan wordt of en in hoeverre men op liturgisch terrein de gesignaleerde oorzaken heeft onderkend en er rekening mee heeft gehouden; het boek eindigt met het noemen van 'n aantal uitgangspunten voor een liturgie-vernieuwing.

Dat de schrijver blijkens de titel van het boek een veranderd levensbesef koppelt aan de liturgie vindt zijn verklaring in de stellingname, die in het begin van het boek tot uitdrukking komt. Enerzijds wordt daar gesteld, dat in de liturgie de theologie haar meest beknopte en begrijpelijke expressie vindt. Daaraan wordt de gedachte vastgekoppeld, dat het pastoraat en het diakonaat in de liturgie naar hun wezen worden samengevat en gefundeerd.

Anderszijds nodigt volgens de schrijver een goede liturgie uit tot nieuwe of vernieuwde theologische bezinning, terwijl van haar tevens sterke impulsen kunnen uitgaan tot pastorale en diakonale activiteiten.

In de theorie van Krikke moeten de oorzaken van de randkerkelijkheid en van

de afwending van de kerkelijke liturgie niet hoofdzakelijk worden gezocht in de hoek van sociale factoren. Groter gewicht kent hij toe aan de veranderingen die zich hebben voorgedaan in het levensbesef. De eertijds aanwezige „zekerheid der geloofs” heeft moeten plaats maken voor gevoelens van twijfel en onzekerheid. De schrijver vecht er voor, dat religieuze twijfel niet als ongeloof wordt gebrandmerkt maar een legitieme plaats krijgt in de kerk. De leerstellige inhoud van het traditioneel christelijk geloof heeft voor tallozen zijn gelding verloren. De vorm van het geloven is volgens Krikke gebleven, „een lege vorm weliswaar, maar toch die vorm, die intentie. Met het wegvallen van de traditionele inhoud van het christelijk geloven is de daarbij behorende geloofshouding niet verdwenen. Die behoefte om te geloven bezit kennelijk een hoge mate van stabiliteit”. De schrijver zegt verder, dat er niet meer „Eén” is „die het lot van mens en mensheid in zijn hand heeft, voorbeschikt en leidt. De mensen weten dat lot en lotsbestemming groten-deels in eigen handen zijn gelegd, zij zien zich voor de onontkoombare taak gesteld te zorgen dat dit menselijk lot draaglijk blijft en de wereld bewoonbaar”. Een ander citaat: „voor het veranderd levensbesef is het mythisch beeld van een leven hiernamaals of een wederopstanding aan het einde der tijden tot relict (overblijfsel uit vroeger tijd, A.B.) geworden. Voorhanden is alleen het leven hier en nu, met het weten dat dit leven ook voor komende generaties voorhanden zal kunnen zijn, als de voorwaarden intact worden gelaten.”

Krikke zegt verder, dat wij leven in de eeuw van de angst. Juist de geweldige relativisering van alles maakt onzeker en de onzekerheid maakt angstig. Veel mensen vluchten derhalve in bedwelmende middelen en zelfmoord; ook de neurotische verdringing is een uitweg. De conclusie van de schrijver is, dat „waar in een veranderd levensbesef de traditionele God is verdwenen, wie zal daar anders het leven reguleren dan de mens

zelf? Het staat hem vrij om de vreemde grote macht die hem ter beschikking staat, te gebruiken zoals en waarvoor hij wil".

In het tweede deel van het boek wijdt Krikke zijn beschouwingen aan de hedendaagse liturgie. Onderzocht worden onder meer de nieuwe Katechismus (rooms-kath.), het Dienstboek voor de Nederlands Hervormde Kerk, het Liedboek voor de Kerken en het Kaderboek van de Nederlandse Protestantenbond.

In zijn oordeel hieromtrent klinkt veel teleurstelling door, omdat daarin te weinig van het nieuwe levensbesef kan worden teruggevonden.

Het derde en laatste deel van het boek bestaat uit het noemen van een aantal uitgangspunten ten behoeve van liturgievernieuwing. Het vertrekpunt daarbij is niet een dogmatisch-theologisch of metafysisch stelsel. De schrijver aanvaardt wel als uitgangspunt, dat eigenlijk slechts gezegd kan worden dat heel het raadselachtig gebeuren waarin het mens-zijn is ingebed een onpeilbaar diep Mysterie is. „Aan dit Mysterie (hoofdletter is niet van mij, A.B.) kan de naam van God worden gegeven, maar dan hoort dat wel een uitdrukkelijke verklaring bij dat die naam in deze en niet in de traditionele zin wordt gebruikt".

Christus functioneert in deze visie „als symbool van datgene wat in bijbel en traditie ooit rondom die naam aan diepste menselijkheid gestalte kreeg.

Een zekere gemeenschapsbehoefte is er volgens Krikke altijd. Daarom zal in een sfeer van geestverwantschap de christelijke vriendschap moeten ademen; overeenstemming in geloof of belijdenis is niet noodzakelijk. Tijdens de diensten moet er geen sprake zijn van verkondiging van het Woord Gods, wel van gezamenlijke overdenking van het Mysterie.

Bidden is hier niet het zich richten tot een persoonlijke God, maar „gedachten gedrenkt met innigheid, gevormd in zuivere zachte ootmoedigheid".

In Krikke's vernieuwde liturgie is geen plaats ingeruimd voor een gemeenschappelijke geloofsbelijdenis en evenmin voor een schuldbelijdenis.

De bestaande sacramenten vormen een probleem; de voorkeur wordt gegeven aan nieuwe, eenvoudige vormen om symbolische handelingen in uit te drukken.

De preek wordt vervangen door een overdenking, waarin alle facetten van het Mysterie worden verzameld, verwerkt en doorgegeven.

Het boek beoordelend, zou men kunnen zeggen dat hierin de Bijbelse Waarheid volledig wordt onthuld. Het christelijk geloofsgetuigenis wordt volledig overboord gezet. Je kunt je afvragen: wat baat het je, een dergelijk boek te lezen? Het antwoord daarop lijkt me niet zo gemakkelijk te geven. Het resultaat van het lezen is, dat je ziet waar iemand terecht komt die, naar eigen zeggen, niets meer wil weten van traditionele opvattingen en die zelf ook de consequenties daarvan heeft doordacht. Het lijkt mij, dat iemand die met Krikke zou willen polemiseren, niet zou weten waar hij beginnen moet. Aan de andere kant is er natuurlijk de plicht om te spreken. Wellicht worden Krikke maar ook zijn aanhangers in hun leven geconfronteerd met gelovige mensen die de Bijbelse boodschap weten door te geven. De schrijver zelf heeft grote kans hierop, omdat hij als geestelijk verzorger verbonden is aan een van de Leeuwarder ziekenhuizen. Hopelijk komt van een van de ziekbedden rijkere troost dan Krikke zelf kan bieden.

A. L. Bennen, Leeuwarden

Van de Zending

De tractor

(Soemba-Borneo 104)

Al vele malen was door ds Goossens de mogelijkheid geopperd voor het landwerk op de terreinen van Parai Puluhamu een tractor te kopen. In de kring van de vereniging S.O.S. kwam dit onderwerp ook meermalen ter sprake. Maar 't bleef bij overwegen: wat kost zoiets niet, zou dat wel kunnen?

Totdat in de afgelopen zomermaanden een contact kwam tussen br. M. van Damme te Rilland-Bath en ds Goossens en eerstgenoemde een tractor aanbod. Zomaar voor niets. Hier staat hij, gereviseerd en al. Als nieuw. Wat een cadeau!

Dat stuk mechaniek is deskundig ingepakt, zó dat de kist t.z.t. heel eenvoudig omgebouwd kan worden tot aanhangwagen. Het geheel is verscheept, samen met andere kisten goederen, naar Soerabaja.

Daarna is br. Van Damme zijn eigendom nagereisd; hij wilde graag zelf de tractor in bedrijf stellen; zijn plan was toch al om Soemba eens te bezoeken en dan kon hij tevens met zijn landbouwkundige kennis en ervaring raad geven wat te doen met bouwgrond en tuinen.

Begin oktober jl. arriveerde hij op Parai Puluhamu en zijn eerste mededeling was dat alle kisten door de douane in Soerabaja vastgehouden werden. De bijgevoegde papieren waren onvoldoende om de zending vrij te geven. Wat te doen? Je moet in Indonesië zelf achter zulke zaken aan, want anders komt er niets van terecht, zeker niet op korte termijn. Daarom is ds Goossens eind oktober met een zak geld naar Soerabaja vertrokken, om desnoods tegen betaling van een waarborgsom de zaken zó te regelen, dat doorzending naar Soemba een feit werd. Maar dat lukte niet. Zulke grote zaken konden enkel in Djakarta gefiatteerd worden en dat moest dan speciaal schriftelijk voorgelegd worden. Dat hield in

weer lang wachten. En hoewel er in Soerabaja wel het een en ander te doen was (inkopen), meende ds Goossens dat het maar beter was door te reizen naar Djakarta. Zo gedaan. Het was heel eenvoudig uit te zoeken waar hij moest zijn, maar heel moeilijk om binnen te komen. De chef — zo zei men — was niet bereikbaar. Maar met de hem eigen beleefde doortastendheid kwam het contact toch tot stand en wel zó, dat er geen waarborgsom betaald behoefde te worden, geen invoerrechten, zelfs geen „geschenken" gegeven om deuren te openen. Wel kostte het twee dagen extra. Met de papieren op zak is de terugreis aanvaard.

Toen kwam in Soerabaja een tweede moeilijkheid. Zo'n tractor met onderdelen weegt plm. 5 ton en er was geen schip te vinden, dat zo'n last aan boord kon krijgen, veel minder op Soemba zou kunnen lossen. Want daar zijn geen kranen aan de wal, er is amper een steiger. Dat probleem is toen niet opgelost, maar overgedragen aan vrienden van de R.K.-missie, die altijd al veel hulp geven. Zij zouden de zaken trachten te regelen.

Hun laatste bericht (van november jl.) is nu „Wij zijn nog steeds bezig een an-

P. C. VAN WIJK — ZALTBOMMEL

Terloops...

Vernieuwing nodig¹⁾

Misschien vragen sommigen zich af wat de bedoeling was van de laatste artikeltjes.

'k Wil een poging doen het duidelijk te maken.

Er zijn vandaag veel mensen, die als ze horen spreken over vernieuwingen in het kerkelijk leven, meteen waarschuwend de vinger opsteken, zo in de geest van „Vernieuwing? Dat betekent gevaar. Rood licht!"

Nu zal niemand beweren, dat alle veranderingen in het kerkelijk leven ook verbeteringen, vernieuwingen (in bijbelse zin!) zijn. We kunnen wat dat betreft veel leren van de Here Jezus. Hij kwam met nieuwe dingen, maar deed bepaald geen water bij de wijn. Hij zwakte Gods boodschap niet af, maar onderstreepte die. Wanneer vandaag veel gesproken wordt over liturgische veranderingen, over medemenselijkheid en weet ik al niet meer, dan zullen we al die dingen moeten toetsen aan de Schrift. Maar toetsen betekent altijd: zelf na-gaan, niet napraten. Op kerkelijk gebied gebeurt er veel dat niet verdiept, maar verschaalt; veel dat niet vernieuwt, maar „vertrost" (denk even aan het eerste artikeltje in deze serie). Maar dat alles neemt niet weg

dat vernieuwing nodig blijft. Want Gods tijden gaan dóór.

Gods jaren staan niet stil.

Veel van wat in het verleden belangrijke kerkelijke vragen waren, is al lang vergeten.

Maar nieuwe vragen zijn opgekomen.

Vragen van vandaag.

Vragen van nú.

Die roepen om een antwoord van nú.

Een eigentijds antwoord.

Ieder die de vragen van vandaag wil oplossen met een beroep op tradities, met een beroep op wat de „vaderen" er over gezegd hebben, vergeet dat zo het nieuwe

dat Jezus wil brengen weer wordt vervangen door het oude. Veel mensen vervreemden vandaag van de kerk, omdat ze de taal van de kerk niet meer verstaan, omdat die taal voor hen een vreemde taal is geworden.

Maar welke taal spreken wij als Gods kinderen? Zullen we beginnen met de hand in eigen boezem te steken?

En daarbij bedenken dat als kinderen van God van de kerk vervreemden, *wij hen niet vast hebben kunnen houden!!*

Zijn we daar wel eens klein onder?

Eigentijds kerk-zijn

Het christendom is ons vertrouwd geworden. We hebben één God, er was één Abraham van wie we allemaal hebben gehoord, er is één verbond van God met ons, er was één David, één Jesaja, één Petrus, één avondmaal, één lijden van Christus, één opstanding, één uitstorting van de Geest. Dit alles vormt met zoveel andere zaken meer het „geloof, dat eenmaal de heiligen overgeleverd is" (Judas : 3). Al die

personen waren er, al die dingen zijn gebeurd.

Maar dat aan ons zo vertrouwd geworden geloof — misschien wel té vertrouwd — zullen we moeten belijden *vandaag*, in een taal die

vandaag wordt begrepen, in psalmen die *vandaag* worden verstaan, in gesprekken die *vandaag* worden gevoerd, in woorden die *vandaag* onze jongelui moeten aanspreken, in kerkelijke vormen die *vandaag* buitenkerkelijken iets te zeggen moeten hebben, in formulieren die *vandaag* worden begrepen.

Kort gezegd: we zullen gemeente van God moeten zijn op een wijze die VANDAAG iets laat zien van de VERNIUWING DOOR JEZUS CHRISTUS.

Wie bang is om zó na te denken of te spreken over vernieuwingen in ons kerkelijk, ons gemeentelijk leven, over eigentijdse vormen van kerk-zijn, dient te bedenken dat Geest van Christus „bij de tijd" is, de tijd ook bijhoudt. Want God zoekt mensen vandaag. Oude en jonge mensen, die straks samen een nieuw lied zullen zingen.

Geen lied over onze gewoonten en verworvenheden.

Alles wat mensen tot stand brengen in de kerk houdt niet lang stand.

Kerkelijke besluiten worden vergeten.

Tradities verouderen., Veel is op een gegeven moment alleen nog maar waard om weggedaan te worden.

Wat ik vandaag schrijf, is over twintig jaar misschien niet meer te lezen.

Dat is niet zo erg.

Als Jezus Christus maar stáán blijft.

Met Zijn woorden.

Met Zijn Geest.

De Geest van de vernieuwing.

¹⁾ Vervolg op „Vernieuwing moet doorgaan".

der schip te zoeken, afgezien dus van de missie-schepen, maar gezien de zwaar-te van de kisten is de kans niet groot dat we er een vinden. Daarom stellen we U voor, of het niet beter is dat we deze grote en zware kisten, en dan speciaal de kist met de tractor die 5 ton weegt, in Soerabaja uit elkaar halen en opnieuw verpakken in kleinere colli, opdat de verzending wat makkelijker is." Dit bericht leidde er toe, dat besloten is dat br. Van Damme naar Soerabaja gaat om bij het uitpakken van de kist en het in elkaar zetten van de tractor aanwezig te zijn. Omdat hij zich voorstelde om voor de jaarwisseling weer in Nederland terug te zijn, staat alles wel wat onder druk van de tijd. En dat is iets, waar men in Indonesië niet erg mee rekent.

We wachten nu nadere berichten af. Wat komt er toch veel kijken om op het oog eenvoudige zaken tot uitvoering te brengen. Je kunt je zoiets in Nederland niet eens voorstellen. Bij wijze van spreken bestel je hier telefonisch een tractor en die wordt dan dezelfde dag nog bij je thuis bezogd. Het is wel zó, dat je ervaart in alles afhankelijk te zijn van de HERE, die in Zijn gunst voorspoed kan geven, contacten vlot kan doen verlopen, oplossingen doet vinden, die niemand mogelijk achtte. Zijn Woord, b.v. dat in Ps. 37 : 3, komt uit. Vast en zeker.

Verantwoording van de van 1 januari tot 30 april 1977 van particulieren ontvangen giften: Mw GB te B 4 x 20,—; Mw TB-B te B 4 x 30,—; JB te W 2x 30,—; JHB te Z 4 x 12,50; Mw RB-S te G 2 x 20,—; MJB te D 30,—; JHB te R 10,—; Mw AdH-N te H 144,66; MdJ te R 4 x 7,50; JdJ te U 3 x 15,—; Mw DTK te NwB 50,—; NN via TvM te W 50,—; HV te D 2 x 50,—; HV te W 23,—; LV te S 25,—; ABvW te V 4 x 10,—; School Bleskensgraaf via Geref. Kerk 100,—. Hartelijk dank aan alle goede gevers! Wij hopen dat de giften zunnen blijven komen, de behoeften op Soemba zijn zo groot. Het gironummer is 1768194 t.n.v. Zendingscommissie Geref. Kerk (vrijg.) van 's-Gravenhage.

F. H. van Faassen-Heuving,
penningmeesteresse

De redactie ontving ...

Zes deeltjes uit de *Lantaarn-reeks*, bedoeld voor de lezertjes in de lagere schoolleeftijd: H. Slings, Het vrijheidsbeeld van Amerika; Klara Kerpel, Zo helder als glas; N. v. Loo, Bizons en Indianen; Cootje Baard, Hollandse Kaas/Wereldberoemd; Nico Baayens, Walvissen in nood; Chris Jongman, Toen stierf de oude eik. Elk van de zes deeltjes telt 25 pagina's en kost f 4,65. Bij aankoop van alle zes deeltjes is de prijs per stuk f 3,95. De *Lantaarn-reeks* is een uitgave van Kok, Kampen.

Walter Trobisch. *Leen mij je ogen*. Twee boekjes voor een gelukkiger leven met jezelf en met de ander. Een uitgave van Kok, Kampen. 75 pagina's — f 7,90.

Dr J. Douma, *Kritische aantekeningen bij de Wijsbegeerte der Wetsidee*. Kamper bijdrage 19. Ruim 90 pagina's voor de prijs van f 16,50. Deze uitgave is verzorgd door De Vuurbaak te Groningen.

Drs J. A. Meyer, *Oecumenische taal*. Kamper bijdrage 17. Openbare les door drs Meyer gegeven bij de aanvaarding van het ambt van gewoon lector in het nieuw-testamentische Grieks, het hellenistisch en het oud-christelijk Grieks alsmede het oud-christelijk Latijn aan de Theologische Hogeschool van de Geref. Kerken in Nederland te Kampen (vrijgem. binnen verband). 46 pagina's, f 12,—. Eveneens een uitgave van De Vuurbaak, Groningen.

Tj. Boersma, *De Bijbel is geen puzzelboek*. Een konfrontatie met de opvattingen

van Hal Lindsey. 224 bladzijden. Prijs f 17,50. Uitgever: J. Boersma, Enschede.

Helmut Donsbach, Wilhard Becker, e.a. *Gemeente in training*. Meedenken, meeprenen, meedoen. Een boek van 106 pagina's voor de prijs van f 14,90. Het is een uitgave van J. H. Voorhoeve, Den Haag.

Dr W. H. Gispen, *Bij Bijbelse wijzen*. Een uitgave van de Elisabethbode, Lochem. 80 pagina's, f 3,—.

C.D.A. - *Visie op Abortus*. Een uitgave van de Stichtingen Kader- en Vormingswerk ARP-CHU-KVP. Het boek telt 141 pagina's. Te bestellen door f 6,95 te storten op postgiro 89673 t.n.v. ARP-Stichting, Den Haag.

Ad Schouten, *Inkomenspolitiek*. Een uitgave van de Stichting Kader- en Vormingswerk ARP. 88 pagina's. Te bestellen door storting van f 6,25 postgiro 89673 t.n.v. ARP-Stichting, Den Haag.

Eimert Pruim, *Stervenshulp: Opgave en Onmacht*. Verschenen als Ter Sprake - brochure nr. 16. De brochure telt 22 pagina's. Te bestellen door storting van f 4,30 (incl. f 0,80 portokosten) op postgiro 1850 van Uitgeverij Meinema, Delft.

Dienst Pers en Voorlichting van de Vrije Universiteit. *Toen en Nu*.

Dr C. Smits, *Geheelonthouding vandaag!* Een brochure van de Vereniging van Gereformeerde Geheelonthouders. De brochure is gratis te verkrijgen op het administratieadres van genoemde vereniging: Hunze 15, Drachten.

J. A. E. Vermaat, *Christus of ideologie?* Positie en keuze van kerken en christenen in een ideologische situatie. Ruim 500 pagina's. Prijs f 35,—. Het is een uitgave van Uitgeverij „De Banier”, Utrecht.

Index, jaargang 1, nr. 1. Index op wat er verschijnt in, tussen en rond kerken en religies. Een uitgave van de horstink en het nederlands bibliotheek en lektuur centrum.

Er gaan zes afleveringen per jaar verschijnen. Abonnementsprijs is f 87,50 per jaar. Bestellingen bij de NBLC, afd. bestellingen, postbus 2054, Den Haag.

Dr M. Elisabeth Kluit, *Nader over het Réveil*. Vijf schetsen over het Réveil door „de onbetwiste prinses onder de Réveilkeners.” 165 pagina's. Prijs f 22,50. Uitgave van Kok, Kampen.

Dr F. de Graaff, *Anno Domini 1000 Anno Domini 2000*. De duizend jaren bij de gratie van de dode god. De Graaff probeert een antwoord te geven op de vraag: Hoe kan de dreigende ondergang van de Westerse cultuur afgewend worden? Ongeveer 470 bladzijden. Prijs f 57,50. Uitgave van Kok, Kampen.

De mogelijkheid is aanwezig dat in een recensie op één of meerdere van deze uitgaven wordt teruggekomen.

Kerknieuws

Bedankt voor Kampen: Ds A. H. Algra te Sliedrecht.

Ds P. Dekker — Ds P. Dekker neemt D.V. zondag 19 juni a.s. afscheid van de gemeente te Zaanstreek-Centrum wegens het aanvaarden van een benoeming tot legerpredikant in lang verband.

Leerdam — Het kerkgebouw aan de Hoogstraat zal voor ongeveer f 200.000,- worden gerestaureerd. Men is ertoe overgegaan met ingang van de maand juni op de eerste zondag van de maand voor dit doel een extra tweede kollekte te houden.

Dalfsen — Met ingang van zondag 19 juni a.s. vergadert de gemeente te Dalfsen in de „Stille Zaal” van het Gemeenschapscentrum: „De Trefkoele” aan de Ruigedoorstraat. Begintijden van de kerkdiensten zijn: 9.30 uur v.m. en 7.00 uur n.m. Dit bericht geschiedt mede ter nadere informatie van de ettelijke vakantiegangers!

Wageningen — Kerkdiensten Wageningen. Gedurende één maand, ingaande 26 juni, tot en met 24 juli, wordt in Wageningen alleen een na-middagdienst gehouden. (14.30 uur). Eventuele vakantiegangers kunnen voor de ochtendienst terecht in Ede (8.30 uur) of in Wolfheze (10.30 uur).

Eindhoven — Preekvoorziening gevraagd voor zondag 10 juli a.s. in de gezamenlijke kerkdiensten van de Geref. Kerk (vrijg.) en de Chr. Geref. Kerk te Eindhoven. B. R. Schat, Gerretsonlaan 10, Eindhoven, tel. 040-434751.

Verklaring. Zoals was aangekondigd, zou er een gemeenschappelijke verklaring komen van de Chr. Geref. Kerk te Zwolle en onze kerk te Dalfsen. Deze verklaring is nu goedgekeurd en vastgesteld door beide kerkeraden (ter informatie van hen, die niet helemaal op de hoogte zijn: In Dalfsen is geen officiële Chr. Geref. Kerk, maar er wonen wel ettelijke Chr. Geref. brs. en zrs., die ressorteren onder de Chr. Geref. Kerk te Zwolle).

Hier volgt nu de verklaring:

„Gemeenschappelijke Verklaring van de Vrijgemaakt Geref. Kerk (b.v.) te Dalfsen en de Chr. Geref. Kerk te Zwolle.

De kerken zijn ervan overtuigd, dat de gescheidenheid van kerken op aarde een gevolg is van de zonde, want de kerk van Christus behoort ongedeeld te zijn. Zij beseffen, dat echte eenheid niet opgaat in, doch ook niet los te maken is van organisatorische eenheid.

De kerken zijn er beide van overtuigd, dat erkenning over en weer als kerk van Christus o.a. inhoudt, dat zij vanwege de eenheid van „het lichaam van Christus” met grote inspanning hebben te streven naar een situatie, waarin de gevonden eenheid wordt beleefd in het deel uitmaken van één en hetzelfde kerkverband.

Bij het streven naar ware eenheid weten de beide kerken zich o.a. aangespoord door het machtige appél, dat van

HETZIJ WIJ LEVEN, HETZIJ WIJ STERVEN

Nee, echt iets offeren doe ik U nooit;
ik offer soms een beetje van mijn tijd
en wat geloof, dat 'k zelden echt belijd,
wat liefde — en de rest wordt vaak vergooid.

Nee, echt om U geleden heb ik nooit,
en nooit ben ik om Uwentwil gesmaad
niet vaak was ik een christen van de daad,
Uw zaad lag in mijn hart op steen gestrooid.

Maar lós van U geraken kan ik nooit;
Uw offer komt mij telkens voor de geest;
Uw lijden en Uw smart zijn niet vergeefs geweest,
want zonder U ben ik totaal berooid.

Want zonder U heb ik geen leven meer,
wat houd ik over als Gij mij verstoot?
Hoe kan ik leven zonder Uwe dood?
Of sterven wanneer Gij niet leeft, o Heer?

Uit: *Een boom in de wind* - Nel Benshop - Uitg. J. H. Kok, Kampen, 1971

deze eenheid uitgaat op de wereld (zie o.a. Joh. 17:23: „Dat zij volmaakt zijn tot één, opdat de wereld erkenne, dat Gij Mij gezonden hebt, en dat Gij hen liefgehad hebt, gelijk Gij Mij liefgehad hebt.”)

In de huidige fase van het beleven van de reeds gevonden eenheid, op weg naar volle eenheid, is door beide kerken besloten tot:

- Kanselruil;
 - Het benoemen van een commissie tot het organiseren van gezamenlijke kerke- raadsvergaderingen en vergaderingen voor de gemeenten;
 - Het over en weer elkaars leden toelaten tot de viering van het Heilig Avondmaal;
 - Het toelaten van de dienaren van het Woord van beide gemeenten tot het bedienen van de sacramenten in beide kerken;
 - Het in voorkomende gevallen onderling afgeven van attestaties.
- Aldus vastgesteld in de vergaderingen van beide kerkeraden.

Almelo — De Chr. Geref. predikant van Almelo, Ds J. Jonkman, schrijft in „De Kerkklok”, orgaan ten dienste van de kerken in de classis Apeldoorn, in zijn rubriek: „Uit de gemeente”: „De vierde samenspreking met de kerkeraad van de Vrijgemaakte Kerk buiten verband van Nijverdal heeft opgeleverd, dat wij straks in september opnieuw verder gaan. Er bleken vooral op het punt van onderscheidend preken bij de christelijke gereformeerden enigszins andere opvattingen te leven dan bij de vrijgemaakte broeders. Daar kon eerlijk over worden gesproken. Er was een fijne, broederlijke sfeer.”

Christelijk Gereformeerde Kerken

Voorstel uitbreiding Gezangenbundel op Chr. Geref. Synode.

Leeuwarden — De Particuliere Synode van het Noorden van de Chr. Geref. Kerken gaat aan de eerstvolgende Generale Synode een instructie uitbrengen tot uitbreiding van het aantal gezangen, dat naast de psalmen in de kerkdiensten gezongen kan worden.

De P.S., die dit voorjaar in Leeuwarden gehouden werd, volgde met het besluit — dat met twee stemmen tegen aangenomen werd — een instructie van de classis Groningen en Hoogeveen op. De gezamenlijke instructie van de Chr. Gereformeerde Synode luidt:

„In de eredienst zullen de psalmen gezongen worden, alsmede berijmde Schriftgedeelten en liederen, waarvan de inhoud in overeenstemming is met Schrift en belijdenis, door de Generale Synode vast te stellen”.

Nieuws uit breder kring

„Jaarboek met Signalen” is de titel van een hoofdartikel d.d. 3 juni 1977, dat de hoofdredakteur van de „Friese Kerkbode”, Ds L. H. Kwast te Kollum, aan het nieuw uitgekomen jaarboek 1977 van de (Syn.) Gereformeerde Kerken wijdde. Hij schrijft daarin ondermeer:

„Maar nog groter is de stroom van hen, die (meestal) geruisloos buitenkerkelijk worden. Zo deelt de afdeling statistiek mee, dat gedurende 1975 niet minder dan 3.691 doopleden zich onttrokken aan de gemeenschap der kerk en dat 1.333 doopleden zonder doopattest vertrokken. Gedurende hetzelfde jaar onttrokken zich 2.258 belijdende leden aan de kerkelijke gemeenschap en vertrokken 692 dito zonder attest. Intussen betekent dat NIET, dat deze duizenden ex-leden slechts in buitenkerkelijke richting afreisden. Opgesplitst in geestelijk reisdoel verkozen 2.229 leden de buitenkerkelijkheid en sloten de anderen zich bij andere kerken aan. Maar ook die 2.229 mensen zijn een teken aan de wand. De kerken en haar leden leven midden in de saecularisatie. Ze hebben deel aan de Gods-verduistering waaronder West-Europa verkeerd.”

De bus voor l'Abri

Onbekend als wij zijn met het vak van bedelaar komen we tot de ontdekking, dat het enige moeite vraagt een actie als deze op te starten, maar dat het evenzeer moeite kost te stoppen. Daarom: De bus rijdt! Full stop! Nadat we enkele weken achtereen ongeveer f 500,— vingen, schoot u vorige keer van de 1e in de 4e versnelling met f 2.000,—. En deze week naar de overdrive met niet minder dan f 3.605,—!! Daaronder een fijne huwelijkscollecte uit Overschie. Hartelijk dank! We hebben er niet zoveel moeite mee dat de beker overvloeit, want l'Abri heeft nog veel noden en behoeften. Daaronder de aanschaf van audio-visuele apparatuur. Bij voorbeeld een videorecorder en een 16 mm filmprojector, zodat films en TV-programma's en straks de grote film over Dr F. A. Schaeffer vertoond en besproken kunnen worden. Onze gevers zullen het naar we hopen goed vinden dat alles wat niet nodig is voor de bus aan een dergelijk doel besteed wordt. Zulks ter beoordeling van de mensen in Eck en Wiel zelf. We kunnen nog niet komen tot een slot-verantwoording. Die komt volgende week bij leven en welzijn. Hier verantwoordt u: 645,64 coll. RO; 10,— HAVdW te B; 50,— JJVdW te DH; 25,— BvV te H; 25,— WFC te E; 25,— PO te B; 25,— GvdZ te N; 100,— JMS te E; 50,— giro 968; 50,— RvO te W; 50,— RP te IJ; 25,— AH te A; 100,— DAL te S; 400,— DJB te B; 20,— DB te R; 50,— ES te B; 65,— SJH e.a. te B; 50,— RKD te B; 25,—

EB te A; 50,— GvB te B; 100,— MvV te S; 25,— AJB te L; 100,— HJM te A; 100,— MJBvdS te Z; 25,— AZ te A; 25,— EvdH te H; 500,— TH te Z; 50,— ML te E; 50,— FB te H; 100,— JG; 15,— GZ te BS; 25,— JvE te R; 10,— JBM te R; 25,— AvdL te R; 10,— MG te A; 50,— LvW te R; 25,— NAM te H; 10,— BJ; 25,— WvE; 25,— DG te U; 50,— JMS te P; 25,— PK te S; 25,— KM te A; 50,— AZ te E; 25,— JB te W; 100,— CWM te E; 10,— WM te A; 25,— AAL te E; 10,— MV te H; 50,— JM te O; 100,— JvW te W; samen f 3.605,64. Stand vorige afrekening f 5.328,50. Totaal f 8.934,14. Heel hartelijk dank en nog één keer: tot de volgende week.

G. v. d. Brink, Schiebroek
J. v. Veelen, Capelle a/d IJssel

Met grote vreugde en dank aan God, Schepper van dit nieuwe leven, geven wij U kennis met de geboorte van onze dochter en zusje

Cornelia Elisabeth Jeanette

Wij noemen haar
Carolien

Dick Vreeken
Netty Vreeken-van de Berg
Martine

De Bilt, 6 juni 1977
Tuinstraat 12

Tijdelijk: Med. Centrum Berg en Bosch, Biltoven.

Het Bestuur van de Stichting ter Bevordering van Gereformeerd Sociaal Pedagogisch Onderwijs, geeft met verslagenheid kennis van het plotseling overlijden van haar gewaardeerd bestuurslid, de heer

M. Kats

Met dankbaarheid gedenken wij de arbeid die hij vanaf het ontstaan van de Akademie „De Vijverberg” te Ede heeft verricht. De Here trooste de familie in dit verlies.

Namens het Bestuur:
„De Vijverberg”
Ir. J. v. d. Graaf, voorz.
W. Huizer, alg. secr.

Door de God des Verbonds werd na een kortstondige ziekte tot Zich genomen ons medebestuurslid/penningmeester, broeder

M. Kats

op de leeftijd van 67 jaar.

„Maar de goedertierenheid des Heren is van eeuwigheid tot eeuwigheid over wie Hem vrezen”.

Psalm 103:17 (onber.)

Namens bestuur en medewerkers van de Stichting Anno 1970 voor Geref. Kinderbescherming en Maatschappelijk Werk,

Mr. C. W. Bakker, voorzitter
C. Geerse, sekretaris

De Bilt, 4 juni 1977

De raad van de Geref. Kerk te Arnhem, deelt met droefheid mede, dat in zijn Heere en Heiland is ontslapen broeder

J. Ippel

Wij zijn de Heere dankbaar, dat onze broeder, HEM in onze gemeente als ouderling getrouwd mocht dienen.

1 Thess. 4:14.

Zijn vrouw en kinderen bidden wij toe de troost uit Ps. 68:36 onber.

„Hij, Israëls God, verleent sterkte en volheid van kracht aan ZIJN volk. Geprezen zij God.”

Arnhem, 6 juni 1977

Namens de kerkeraad,
A. Stouthandel, praeses
J. G. Hoedeman, scriba

Te huur

op de Noord-Veluwe
van 2 juli—24 juli, 2 of 3 weken
RIANTE WONING
te WAPENVELD.
2 tot 7 personen.
Dicht bij bos, hei en water.

Telefoon 05206-9014.

Te huur

HUIS MET GROTE TUIN
5 km buiten Eindhoven.
Van 24 juni—15 juli.
Telefoon 040-533022.

Eerstejaarsstudente zoekt EEN KAMER IN AMSTERDAM.

Grietje Kadijk,
De Oeverloper 31, Dronten.
Tel. 03210-2348.

Voor al uw

handels- en familie drukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — Zeist

Redactieleden:

Drs H. de Jong; Mr. dr J. Meulink; D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma; Ds H. Smit

Adres van de Redactie:

K. Muller, H. Pootlaan 242, Alkmaar, tel. 072-116767

Adres voor de rubriek Kerknieuws:

Ds O. Mooiweer, Volksparksingel 45, Enschede, tel. 053-310259

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, Zeist,
tel. 03404 - 12452.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Merelhoven 273, Capelle a/d IJssel, tel. 010-504178

Abonnementsprijs:

f 35,— per jaar of f 18,50 per halfjaar.
Buitenland f 45,— per jaar of f 60,— per luchtpost.
Giro 40 49 45.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 dec. eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.